

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 1937/1-XI/З
24.12.2009. године

На основу чл. 211. став 1. алинеја 16. и чл. 256. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је, на својој II редовној седници, одржаној дана 24.12.2009. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: УТИЦАЈ СССР-А И РУСКИХ ЕМИГРАНАТА НА ДОГАЂАЈЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1941-1945. ГОДИНЕ, кандидата мр Алексеја Тимофејева и одобрава усмена одбрана.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/1666
(број захтева)
14.01.2010.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Алексеја (Јуриј) Тимофејева
(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ Алексеј ((Јуриј) Тимофејев
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом: _____

Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији

1941-1945. године

Универзитет је дана 28.12.2005. својим актом под бр 4/51-01 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији

1941-1945. године

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Алексеја (Јуриј) Тимофејева
(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 2.07.2009. одлуком факултета под бр 1685/1-IX/1 у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.	др Мирослав Јовановић	ванредни проф.	историја	Филозофски ф.
2.	др Милан Ристовић	редовни проф.	историја	Филозофски ф.
3.	др Ђорђе Станковић	редовни проф.	историја	Филозофски ф. у
4.	др Момчило Митровић	научни саветник	историја	ИНИС
5.	др Милан Терзић	научни сарадник	историја	Институт за стратегијска истраживања

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 24.12.2009.

Прилог:

1. Извештај комисије са предлогом
2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Др Весна Димитријевић

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
Филозофског факултета у Београду

Мишљење о рукопису докторске дисертације:

«Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945. године»

Поднесеној за оцену и одбрану Комисији, изабраној на XXV редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета, одржаној 2. јула 2009. године.

Кандидат, Алексеј Тимофејев, предао је Комисији рукопис докторске дисертације, чији основни текст са прилозима има 385 страна (стр. 1-385), списак извора и литературе 18 страна (стр. 386-404), и списак скраћеница 2 стране (404-406). Докторат колеге Тимофејева посећен је утицајима и учешћу руских избеглица и СССР-а на догађаје у Југославији током Другог светског рата – проблему од изузетног значаја за разумевање наше савремене историје, сагледане и објашњене у ширем контексту историје Источне Европе током ратних година 1941-1945. године који се може препознати у комплексом и вишесмерном (и вишезначном) утицају који је „руски фактор“ имао на догађања на простору Југославије. Реч је о теми, умногоме кључној за разумевање сложеног комплекса питања, проблема и феномена везаних за карактер Другог светског рата, окупације, Грађанског рата у оквирима Другог светског рата и за сам исход рата на простору Југославије. Најпре, с обзиром на важност СССР-а, као једног од кључних чинилаца током Другог светског рата генерално, на пресудан политичко-идеолошки, војни, али и друштвени утицај који је СССР имао како на исход Другог светског рата у Европи, уопште, а самим тим и на његов исход на простору Југоисточне Европе и Југославије, тако и на утицај који је имао на исход и резултате Грађанског рата у Југославији. Комплексност приступа обради теме, за коју се кандидат одлучио, проистиче из тежње да целовито сагледа утицај „руског фактора“ на догађаје у Југославији током рата, што подразумева истовремено и свеобухватно разматрање политичко-идеолошких, војних и дипломатских утицаја и генералног значаја Совјетског Савеза, појаву и активности јединица састављених од совјетских колаборациониста, који су учествовали у саставу нацистичких окупационих

снага у борбама против НОП и Црвене армије, и најзад специфичне улоге руских емиграната током окупације и Грађанског рата. Хронолошке границе кандидат је поставио у складу са историографски општеприхваћеном хронолошким оквирима за разматрање проблематике Другог светског рата у Југославији (као и у СССР), 1941-1945. година.

Рад је настао као резултат обимних истраживања и проблемске анализе и тумачења политичких, војних и идеолошких, а у неким елементима и друштвених фактора, који су пресудни за целовито разумевање онога што се током Другог светског рата догађало у Југославији. Кандидат је истраживану проблематику обрадио, у тематском кључу, који му је омогућио да сагледа кључне процесе. Кандидат је, осим *Предговора* (стр. 1-6) и уводног поглавља *Место југословенских догађаја 1941-1945 у историографији* (стр. 6-14), догађаје и феномене везане за делатност и учешће руских избеглица и СССР-а у догађајима у Југославији током Другог светског рата обрадио у четири тематска поглавља веома речитих наслова: првом – *Улога руске емиграције у догађајима грађанског рата и окупације Југославије* (стр. 14-95); другом – *Совјетски колаборационисти у Југославији и њихов допринос борбама окупационог апарата против партизана и Црвене армије* (стр. 95-137); трећем – *Улога СССР-а у припреми партизанског и грађанског рата* (стр. 137-191); четвртом, најобимнијем – *Совјетска улога у српском грађанском рату и у ослобођењу Југославије од окупатора* (стр. 192-380); и у завршном поглављу *Закључак* (стр. 380-386). Кандидат је истраживању и обради теме пришао проблемски и покушао да изврши анализу различитих аспеката и дискурса везаних за: ангажман „руског фактора“ током рата у целини и у грађанском рату, потом – што је нарочито важно – за деконструкцију неких митова везаних за руско учешће у догађајима 1941-1944. године у Србији, карактеристичних како за српску, тако и за руску историографију, и најзад за покушај реконструкције кључних представа узајамне перцепције Срба и Руса током ратних догађаја, са циљем утврђивања разлике између реалних и идеалнотипских представа (и последица овог расцепа).

Проблемска анализа извршена је на широкој изворној основи. Колега Тимофејев је основна архивска истраживања ради прикупљања грађе првог реда за дисертацију обавио у готово свим релевантним српским и руским архивима. У Србији је истраживања *необјављене грађе* обавио у: **Војном**

архиву (фондови: микрофилмована документа Козачке дивизије из *National Archives and Records Administration in Washington* и *Militärarchiv in Freiburg*, збирке "Четничка архива", "Недићевска архива", збирка "Командант Србије"); **Историјском архиву Београда** (фондови: "Суђење сарадницима окупатора", "BdS-Гестапо Београд", "Специјална полиција", "Збирка новина и прогласа Жика Јовановић"); **Архиву Југославије** (фондови: ЦК КПЈ-КИ, лични фондови, фондови Министарства спољних послова Краљевине Југославије и посланства у СССР); **Архиву Српске академије наука и уметности** (лични фондови); **Народној библиотеци Србије** (фондови: ретких књига, Плакати и прогласи). У Русији је обавио истраживања у следећим архивима: **Российский государственный архив социально-политической истории - РГАСПИ** (фондови: "Фонд В.М.Молотова"; Исполком Коминтерна", "Коммунистический университет национальных меньшинств Запада имени Ю.Мархлевского", "Международная Ленинская школа", "Коммунистический университет трудящихся Востока"); **Государственный архив Российской Федерации - ГАРФ** (фондови: Синод РПЦ(з), Бюро по защите интересов русской эмиграции в Сербии, Казачье Национально – освободительное движение); **Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации - ЦАМО РФ** (фондови: јединица Црвене армије који су учествовали у борбама у Југославији: 57 А, 4 гвмк, 17 ВА, 68 ск, 75 ск, 52 сд, 233 сд, 431 сп, 16 ошсб); **Российский государственный военный архив – РГВА** (фонд: И.Г.Старинова); **Российский государственный военно-исторический архив – РГВИА** (фонд: Личные дела офицеров Генерального Штаба); **Центральный государственный архив Санкт-Петербурга - ЦГА СПб** (фондови: Уполномоченных Советов по делам Русской Православной Церкви). А консултовао је и грађу из америчких архива: **National Archives and Records Administration – NARA** (фондови: Declassified: NND 877092 by AB 12/30/2004, Report on Partisan Intelligence - Effect of Mihailovich Intelligence Unit to Gen. Wm.J.Donovan from Col. E.C.Huntington, 31 August 1944; Orders to Lt. Col. Robert H. McDowell, AUS from Edward J. Green, Lt. Comdr., USNR. Headquarters company B, 2677th Regiment, Office of strategic services (Prov), APO 534, U.S.Army, 15 August 1944.); и **National Security Agency – NSA** (фонд: Venona, "New York to Moscow" (July 1944)). Осим тога, значајно је проширио изворну основу користећи и филм, и тематске базе података и интервјуа доступних на

интернету Осим необјављене грађе, филма, и наратива (садржаних у тематским базама података: Справочник по истории Коммунистической партии и Советского Союза 1898 – 1991; Справочник "Общевойсковые армии", Справочник "Командный состав РККА и РКВМФ в 1941-1945 годах"; Лексикон Вермахта; Воспоминания участников освобождения Югославии) користио је и релевантне *објављене изворе* (60 наслова, међу којима су и најважнији: Односи Југославије и Русије (СССР) 1941-1945. Документи и материјали, Београд, 1996; Коминтерн и вторая мировая война. Сборник документов. Часть I и II, Москва, 1994; и др.) и *мемоарску литературу* (преко 120 наслова, међу којима и успомене: М.Биласа, И. Хариша, К. Поповића, В. Велебита, Г.К. Жукова, В. Ганусовског, В. Штрик-Штрикфелда, П. Судоплатова, В. Черчила, В. Хагена и др.). Такође је консултовао и релевантну домаћу, руску избегличку и совјетску дневну штампу и стручну периодику. А користио је и обимну стручну литературу домаће и стране провенијенције, посвећену генералним проблемима Другог светског рата, совјетског ангажовања у рату, немачке окупације и грађанског рата у Југославији (преко 350 наслова, синтеза, монографија, зборника радова, студија, расправа и енциклопедијских приручника).

Кандидат је традиционално прихваћене хронолошке оквира истраживане проблематике (1941-1945), аргументовано и научно утемељено ширио у проблемској експликацији појединих питања – нарочито приликом разматрања делатности руске емиграције у годинама пред рат, совјетских утицаја на организацију, припрему и школовање кадрова за партизанско ратовање и званичне односе СССР и Краљевине Југославије уочи рата – чиме је омогућио целовитије разумевање и тумачење процеса и догађаја ратног времена. Унутар изучаваног периода кандидат препознаје и једну разуђенију хронолошку структуру, која омогућава разумевање и проучавање теме у четири повезана али ипак специфична временска одсека: први, од 27. марта до краја јуна 1941. године, и почетка партизанских акција; други, од почетка јула до краја 1941. године, током кога је дошло до неуспешног покушаја устанка против окупатора а затим и до почетка Грађанског рата; трећи, од почетка 1942. до јесени 1944. године, током кога је била постигнута условна стабилизација окупаторског система и дошло до активизације Грађанског рата; и четврти, завршни период, од јесени 1944. до краја Другог светског рата у мају 1945. године, током кога је

дошло до коначног завршетка Грађанског рата, тријумфа КПЈ у рату и до зачетка формирања политичког, идеолошког и друштвеног система стаљинистичког типа социјализма, који је обележио послератни развој Југославије. Овакву хронолошку поделу, која одсликава најважније етапе два кључна паралелна процеса (Грађанског рата и окупације), кандидат истовремено сагледава у ширем европском контексту рата, препознајући у унутрашњој хронологији конфликта у Југославији 1941-1945, ширу хронолошку повезаност са догађајима ван земље, поготово са догађајима на Источном фронту – попут повезаности започињања Комунистичке акције на формирању антифашистичког покрета отпора са отпочињањем немачког напада на СССР 1941, или пак завршетка Грађанског рата и периода нацистичке окупације, који је коинцидирало са доласком совјетских трупа у јесен 1944. године.

У *Предговору* (стр. 1-6), кандидат је теоријски утемељио свој рад, у складу са савременим захтевима историјске науке везаним за проблемско разумевање прошлости. Указао је на научне разлоге којима се руководио приликом избора теме, на кључне параметре који су одредили и омеђали истраживања и теоријски се одредио према основним појмовима којима је оперисао у раду. То је утолико значајније пошто је реч о кључним питањима везаним не само за карактер грађански рат у Југославији, већ и за савремену перцепцију и садржаја Другог светског рата генерално, а посебно грађанског рата у Југославији. Реч је о питањима различитих нивоа грађанског рата (и то не само у Југославији, већ и у СССР), политичких, идеолошких и друштвених подела проистеклих из рата. Такође се осврнуо и на сложеност не само проблематике већ и терминологије, што је веома важно за разумевање теме и проблемско објашњење феномена који су истраживани, али и с обзиром на савремене контроверзе везане за тумачења Другог светског рата у целини, и грађанског рата у Југославији посебно.

Колега Тимофејев је у уводном поглављу *Место југословенских догађаја 1941-1945 у историографији* (стр. 6-14), дао сложену слику стања историографије усмеравајући истраживачку пажњу у два смера: ка генералном прегледу развоја светске историографије посвећене Другом светском рату, и у оквиру ње, месту које се посвећује догађајима на југоистоку Европе, односно конкретније збивањима у Југославији; и са друге стране, ка генералној оцени

результата српске историографије када је у питању проучавање сложених аспеката Другог светског рата. При том, посебан акценат ставио је на историографске мањкавости које су отежавале, или пак које нису омогућавале превладавање последица подела проистеклих из Грађанског рата на тлу Србије и Југославије.

У првом поглављу *Улога руске емиграције у догађајима грађанског рата и окупације Југославије* (стр. 14-95), исцрпно су обрађена важна питања о организацији живота, односу и активности руских избеглица у Југославији током рата. Попут питања о стању и позицији у српском друштву руске емиграције уочи Грађанског рата, у коме се препознаје парадокс и лутање од позиције лојалне мањине до жртве Априлског рата. Затим важних питања о грађанској организацији руских емиграната у Југославији, односно питања о ангажману емиграната у војним и полицијским анти-партизанским формацијама у Југославији. Најзад, обрађен је и сплет веома важних проблема, што је омогућило целовито тумачење улоге и активности руских избеглица током рата у Југославији: питање цивилне антикомунистичке активности руских емиграната у Југославији за време рата; друштвеног живота емиграната у окупираној земљи и утицаја Руске православне цркве на емиграцију и пронемачке руске војне јединице за време Другог светског рата у Југославији. Кандидат је истражио, контекстуализовано, детаљно реконструисано и проблемски ситуирано конкретно ушће руских емиграната у ратним сукобима – почев од делатности јединица уклопљених у немачки окупациони систем („Руски заштитни корпус“), до учешћа руских избеглица у Савезу совјетских патриота који се борио на страни КПЈ, односно НОП-а – а такође и однос представника руске емигрантске колоније према појави Црвене армије у Југославији и политичком и војном тријумфу КПЈ у Грађанском рату.

У другом поглављу *Совјетски колаборационисти у Југославији и њихов допринос борбама окупационог апарата против партизана и Црвене армије* (стр. 95-137), кандидат је посветио пажњу разматрању и тумачењу до сада релативно слабо уочаваних и истраживаних, а веома важних питања о ангажовању совјетских колаборациониста (јединица састављених од совјетских грађана који су, као немачки ратни заробљеници или добровољно, током рата били у директној служби нацистичке војне машинерије), на просторима Југославије и њиховог учешћа у окупационом апарату и у догађајима

Грађанског рата. Та питања кандидат је научно проблематизовао и анализирао у два важна истраживачка круга, првог који је означио као "Феномен колаборације" или "грађански рат у условима стране окупације" у СССР-у, и другог везаног за питања ангажовања грађана СССР-а у саставу немачких окупационих снага у Србији и Југославији 1943-1945.

У трећем поглављу *Улога СССР-а у припреми партизанског и грађанског рата* (стр. 137-191), колега Тимофејев је подробно анализирао контекстуално изузетно важно, а од стране досадашње историографије прилично маргинализовано и занемарено питање о припремама и школовању кадрова КПЈ, за организовање и вођење партизанског рата. Проблем је сагледавао и тумачио двојако. Најпре кроз реконструкцију и објашњење совјетског приступа стратегији и тактици партизанског начина ратовања (у претпостављеном рату), концентришући се на истраживање питања организације и припреме партизанског рата у СССР-у до 1939/41 и улогу Коминтерне у организацији и припреми партизанског рата. А потом и кроз детаљну анализу значаја школовања и припрема југословенског партизанског кадра до почетка Другог светског рата. До веома важних запажања и закључака кандидат је дошао посебно анализом учешћа југословенских комуниста у Шпанском грађанском рату – сагледавајући њихов ангажман, ослобођен идеолошког дискурса који је преовлађивао у ранијим историографским радовима, као део припрема и школовања за будући (очекивани) европски и светски рат.

Најзад у четвртом, најобимнијем поглављу *Совјетска улога у српском грађанском рату и у ослобођењу Југославије од окупатора* (стр. 192-380), обрађена су круцијална питања везана за тему рада. Избијање Грађанског рата и почетак борби против окупатора у Југославији и утицај СССР-а на догађаје из 1941. године. Успостављање званичних односа СССР и Краљевине Југославије уочи рата и њихов реалан значај на касније догађаје током другог светског рата. Затим изузетно важно, а у историографском погледу недовољно обрађено питање везано за контакте емигрантске владе и ЈВуО са Совјетским Савезом до јесени 1944. године. Затим, посебно, важно питање односа СССР и НОП-а, које је много детаљније обрађено у ранијој историографији (мада са уочљивим научним мањкавостима, проистеклим из идеологизованог тумачења садржаја прошлости). И најзад комплекс важних питања везаних за последњу фазу рата,

1944/45. годину, попут проблема борбених операција Црвене Армије у Србији, односа са ЈВуО у јесен 1944. године, или пак искуства и међусобне перцепције црвеноармејаца и становништва Србије. Управо у овом поглављу кандидат је имао и најсложенији научни задатак. Он се огледао најпре у чињеници да је досадашња историографија посвећена овој теми, упркос томе што је о појединим питањима посвећен извештајан број историографски изузетних студија, у приличној мери била оптерећена идеолошким приступима (како из југословенске, тако и из совјетске визуре). Стога је требало, не само избећи раније идеолошке дискурсе тумачења и поново научно контекстуализовати читав проблем, већ и, што је било посебно важно, суочити се са извесним бројем стереотипа и непрецизних и непотпуних тумачења (која су оптерећивала свеобухватно сагледавање наведене проблематике и умногоме онемогућавала валидна и објективна тумачења а тиме и наша знања о наведеном периоду). Кандидат је овај задатак веома успешно обавио, ослањајући се на детаљна истраживања небјављених, како домаћих тако и руских архивских извора, уз неопходну консултацију објављене грађе и досадашње литературе. Тиме је аутор у применио научни приступ проучавању феномена Другог светског рата, који је потпуно усклађен са савременим историографским токовима у Европи и свету.

Најзад, у *Закључку* (стр. 380-386), ослањајући се на проблемску анализу извршену у централним деловима рада, кандидат је сведено, али комплексно и недвосмислено, понудио низ научно фундираних одговора на кључна питања рада: о карактеру рата на просторима Југославије у периоду 1941-1945. године и месту и улози „руског фактора“ у тим догађајима, али указујући исто тако да се о догађајима у Југославији у периоду 1941-45, не може размишљати као о специфичним и јединственим, већ да се они морају посматрати у контексту Другог светског рата у целини, и у контексту политике великих (зараћених) сила током рата на простору Балкана.

Имајући у виду све наведено, Комисија је мишљења да рукопис докторске дисертације кандидата маг. Алексеја Тимофејева даје сложену, прецизну и разуђену проблемску анализу утицаја и учешћа „руског фактора“ (руских избеглица и СССР) на догађаје у Југославији током Другог светског рата. Да је дисертација теоријски јасно дефинисана, изворно изузетно добро утемељена и да представља изузетно важан научни допринос проширивању знања о догађајима и процесима везаним историју Другог светског рата у целини и

посебно рата у Југославији и Србији. Због свега наведеног, Комисија је мишљења да рукопис докторске дисертације *Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945. године* који је кандидат маг. Алексеј Тимофејев поднео на оцену, испуњава све неопходне услове за усмену одбрану.

у Београду, 20. новембра 2009. г.

Комисија

проф. др Милан Ристовић, редовни професор,
Филозофски факултет, Београд

проф. др Ђорђе Станковић, редовни професор,
Филозофски факултет, Београд

др Момчило Митровић, научни саветник,
Институт за савремену историју, Београд

др Милан Терзић, научни сарадник,
Институт за стратегијска истраживања, Београд

проф. др Мирослав Јовановић, ванредни професор,
Филозофски факултет, Београд
(ментор и писац реферата)